

P2b – Galagonyás-kökényes-borókás száraz cserjések

Dry and semi-dry pioneer scrub

Natura 2000: 5130 *Juniperus communis* formations on heaths or calcareous grasslands (csak altípus)

Cönotaxonok: *Ligustro-Prunetum spinosae* Tüxen 1952, *Pruno spinosae-Crataegetum* Soó (1927) 1930; Részben: *Solidagini-Cornetum sanguineae* I. Kárpáti 1958

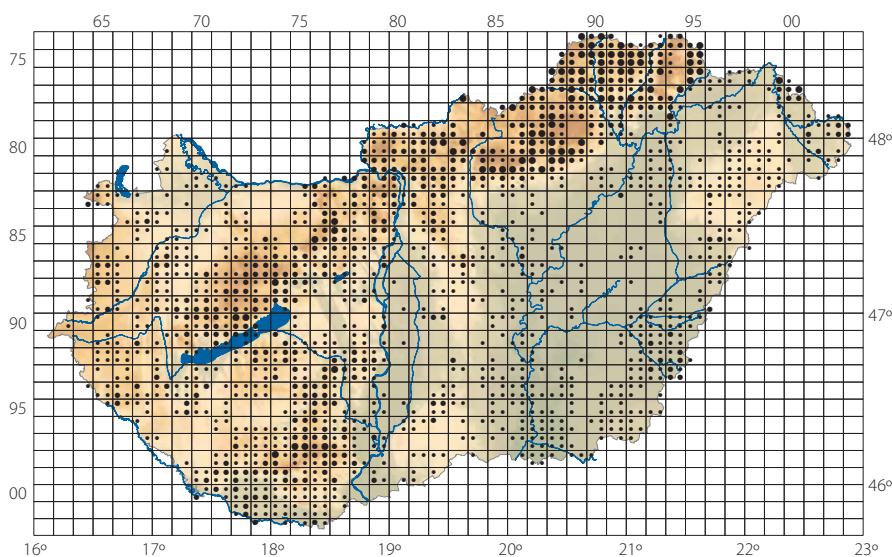
Definíció: Száraz, meleg területek többnyire másodlagos, elsősorban egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*) és/vagy kökény (*Prunus spinosa*), ritkábban boróka (*Juniperus communis*) uralta cserjései, záródó cserjés-gyep mozaikjai. Rögzítendő minimális kiterjedése 100 m². Szélessége min. 3 m. Az idegenhonos cserje- és fajok együttes aránya kisebb 50%-nál.

Termőhely: Gyepes területek, felhagyott szántók, nyers talajfelszínek cserjésedése az ország csaknem minden pontján és vegetációs övében megtörténhet a bükkös régiótól a homokpusztákig. Leggyakrabban mégis heglábi-dombvidéki részeken figyelhető meg. A talaj gyakran erodált, sekély. Kialakulhat felhagyott bányafelszíneken is.

Állománykép: Gyepekkel mozaikos vagy zárt, cserjefajok által uralt élőhelyek. Magasságuk ritkán ha-

ladja meg az 5 m-t. Általában a művelés felhagyása miatt – esetleg évszázadok múltán – cserjésedő egykori erdőterületek vagy erdő-gyep mozaikok. Az élőhelytípus fő jellemzője, hogy egy többnyire száraz (vagy kiszáradt) gyepes terület cserjésedni kezd, és ennek hátterében szinte mindig közvetlen vagy közvetett kultúrhatást találunk. De ide tartozik a nyers talajfelszíneken (felhagyott szántók, szőlők, egykori bányák, vágásterületek) közvetlenül kialakuló cserjések egy része is.

Jellemző fajok: Egyes fényigényes cserjefajok: az egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*) és a kökény (*Prunus spinosa*). Gyakori lehet még a boróka (*Juniperus communis*), a gyepűrózsa (*Rosa canina* agg.) és más rózsafajok (*Rosa* spp.), a fagyal (*Ligustrum vulgare*), a vörösgyűrűsom (*Cornus sanguinea*). További érdekesebb cserjék: húsos som (*C. mas*), ostorménfa (*Viburnum lantana*), varjútövis (*Rhamnus catharticus*), kecskerágófajok (*Euonymus* spp.). Ritkábban előfordulhat a sóskaborbolya (*Berberis vulgaris*), a csepleszmedgy (*Cerasus fruticosa*) és a pukkanó dudafürt (*Colutea arborescens*) is. Ahol a közeli erdő is van, ott egyes fajok is előbb-utóbb megjelennek, pl. vadkörte (*Pyrus pyraster*), mezei juhar (*Acer campestre*), virágos kőris (*Fraxinus ornus*), csertölgy (*Quercus cerris*). Gyakran tartalmaz kivadult, illetve túlélő gyümöcsfákat is. A gyepszint igen változó lehet, a nyiltabb részeken fűfajok uralkodnak, legjellemzőbbek a csenkeszfajok (*Festuca* spp.), a csomós

Köves talajú szárazgyeppel mozaikos borókás cserjés a Balaton-felvidéken

ebír (*Dactylis glomerata* s.l.), a siskanád (*Calamagrostis epigeios*), a keskenylevelű perje (*Poa angustifolia*), a tollas szálkaperje (*Brachypodium pinnatum*), a sudár és árva roznok (*Bromus erectus*, *B. inermis*). A cserjék alatt igényesebb erdei fajt csak a legritkább esetben találunk, inkább tág ökológiai tűrőképességű, általános és/vagy zavarástűrő erdei fajok jelennek csak meg, pl. kányazsombor (*Alliaria petiolata*), erdei szálkaperje (*Brachypodium sylvaticum*), illatos ibolya (*Viola odorata*), erdei gyömbérgyökér (*Geum urbanum*), bódító baraboly (*Chaerophyllum temulum*), ragadós galaj (*Galium aparine*).

Elterjedés: Közép- és Kelet-Európában, a lomboserdő- és az erdőssztyep-övben elterjedt élőhely. Összes hazai kiterjedése megközelíti a 40 000 ha-t. Legnagyobb kiterjedésben (23 000 ha) az Északi-középhegységben, elsősorban a dombvidéki és hegylábi régióban található. Sűrűbben található még a Dunántúli-középhegységben (5000 ha), és a Dél-Dunántúlon (6000 ha, elsősorban a délkeleti felén). Szórványosabban (de sokfelé) fordul elő az Alföldön (4000 ha), a Nyugat-Dunántúlon (1000 ha) és a Kisalföldön (400 ha). Az emberi használat változásához kapcsolódó élőhely, elsősorban ott alakul ki, ahol korábban többnyire ember által kialakított vagy kiterjesztett, le-

geltetett és/vagy kaszált száraz, félszárazgyep művelését felhagyták. Ezek a cserjések ma helyenként helyettesíthetik az erdőket (korábban – természetesebb körülmények között – ez nem lehetett jellemző, bár egyes esetekben előfordulhatott).

Vegetációs és táji környezet: Galagonyás és hasonló cserjések leggyakrabban valamilyen száraz, félszárazgyeppel [OC, H4, H5a] mozaikosan fordulnak elő, de nem ritkák természetszerű és féltermészetes erdők [K2, L2a, illetve RDb], valamint cserjés, illetve ligetes [RA, P2a] élőhelyek közelében sem. Táji környezetében nem ritkák a nedvesebb jellegű gyepek [OB] és a nádasok [B1a] sem. Az Alföldön megtaláljuk ezt az élőhelytípust szántók közötti mezsgyéken, árkokban. Hegyvidéken ritkán erdővel körülvéve is kialakul.

Alegységek, idetartozó típusok:

1. Többnyire száraz, ritkábban félszáraz galagonyás-kökényes-vadrózsás cserjések (töviskesek). Állhat egyetlen cserjefajból, de általában cserjefajokban elég gazdag. Konstans cserjéi az egybibés galagonya, a kökény, a gypúrózsa és egyéb rózsafajok, járulékosak a vörösgyűrűsom, a varjútövis, a szederfajok, a fagyal. Időnként sokfajú, „elegyes” száraz cserjések

Szárazgyepen kialakult egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*) és gyeplili róza (*Rosa canina* agg.) uralta száraz cserjés

is előfordulnak, ahol 4-5 vagy több faj is gyakori lehet. A „tövisek” lehetnek teljesen vagy csaknem teljesen zárt, sűrű cserjések is, de leginkább a cserjés és a gyeses foltok változó arányú mozaikja jellemzi őket. A tövissel mozaikoló gyeplili igen sokféle lehet, hegyvidéki körülmények között többnyire valamilyen félszárazgyep, hegylábbon, dombvidéken löszgyep, pusztafüves lejtősztyep, kivételesen homoki gyeplili.

2. Száraz, félszáraz vörösgyűrűsomos cserjések. Lehetnek elegyetlenek és elegyesek, utóbbi esetben jellemző cserjefajok még a galagonya, a mogyoró, illetve a korábban felsorolt fajok, így ide sorolhatók a ritka száraz-félszáraz mogyoró (-vörösgyűrűsöm) cserjések is. Lehet szárazabb körülmények között kialakult irtás-cserjés vagy száraz, félszárazgyepen, felhagyott szőlőkben kialakult pionír cserjés. A gyeszintben, a cserjés foltok között mindig, de gyakran alattuk is található szárazságtűrő, fényigényes, melegkedvelő kétszikűeket is (pl. *Buglossoides purpurocaerulea*, *Geranium sanguineum*, *Peucedanum cervaria*, *Dictamnus albus*). Általános és üde erdei, réti fajok előfordulhatnak, de a vízigényes, mocsári fajok hiányoznak.

3. Rendszeresen vágott cserjések, pl. galagonya-vörösgyűrűsöm uralta cserjések vágásterületen, sok fi-

atal fával vagy a villanyvezetékek alatti rendszeresen visszavágott elegyes cserjések (kőkölyk, galagonya, vörösgyűrűsöm), fajokkal (juharok, rezgő nyár, gyertyán, de az állandó visszavágás miatt cserjések maradnak). Ide sorolhatók a száraz erdők szélén, illetve helyén kialakult olyan „cserjések”, amelyeket az őshonos fa- és cserjefajok állandó vadragás miatt bonsai-szerű megjelenésű állományai alkotnak (pl. a Vértes déli részén kialakult összefüggő *Sorbus pseudovertesensis* cserjések).

4. A felhagyott, délies kitettséű, meleg, napos kőbányákban kialakuló, tölgyet nem tartalmazó pionír állományok, amelyekben a cserjefajok (pl. galagonya, sós-kaborbolya, varjútövis, kecskerágók, ostorména) aránya 50% feletti.

5. Igen jellegzetes megjelenésűek a hegy- és dombvidéken, de a Duna-Tisza között zárt sztyepeken, kiszáradó lápréteken többfelé megtalálható borókás állományok, ahol elsősorban az erdőirtást követő talajerózió és legeltetés akadályozta a magasabb rendű fás növényzet felnoívését. A borókák között általában degradált, legeltetett szárazgyeplet találunk (nem egyszer felhagyott szántón). **Natura 2000 élőhely, P2bN kód**dal, élőhely-térképezéskor külön térképezendő.

6. Ebbe az élőhelytípusba sorolhatók a mészkö- és dolomithegyeken, de andeziten is, főleg hegytetőkön kialakuló, többnyire elég zárt, húsos som uralta cserjések is. Ezek gyepszintje erdei fajokban többnyire viszonylag gazdag.

7. Felhagyott, cserjésedő gyümölcsösök, ahol pl. a fák és a cserjék jelentős részét kivágták, esetleg leégettek (vagy maguktól elpusztultak), a terület egy részét élő gyümölcsfa boríthatja vagy régi kertek erősen cserjésedett itt-ott gyepekkel mozaikos maradványai (löszön), pusztuló gyümölcsfákkal, részben terjedő alanyokkal (sajmeggy, birs, vad- és házi alma, körte, szilva), illetve spontán terjedő, utakat csikként kísérő töviskes-szerű állományok cserjékkel, almával, dióval, szilvával, illetve spontán terjedő szilvások mezsgyéken, bozótosok szélén.

Nem idetartozó típusok:

1. A homoki nyáras-borókások (akkor sem, ha a fehér nyár hiányzik, de a tisztások legalább részben nyílt homoki gyepek) [M5].

2. Az olyan cserjésedő, többnyire száraz-félszárazgyepek, ahol a cserjésedés mértéke nem éri el a cserjés fent meghatározott szintjét, azaz a cserjés, mint élőhely nincs jelen – megfelelő gyeppel, leggyakrabban [H3a, H4, H5a, H5b, OC].

3. Sziklai- és sztyeppcserjések – ezeknek a nagyobb mennyiségben előforduló cserjéi mások (elsősorban szirti gyöngyvessző, madárbirsek, csepleszmeggy, törpe mandula, jaj- és parlagi rózsák) [M6, M7].

4. Olyan száraz, többnyire egybibés galagonya uralta, de sok egyéb cserjefajt is tartalmazó keskeny, sávszerű cserjések, amelyek erdők szélén, szegélyében található és félszáraz, esetleg szárazgyepekkel mozaikosak [M8].

5. Az olyan cserjések, ahol nagyobb arányban vannak jelen idegenhonos fa- és cserjefajok (kb. 50% felett) [P2c].

6. A kifejezetten nedves, vizes körülmények között, kiszáradó lápokon, illetve ezek közelében kialakult vörösgyűrűsöm uralta cserjések [P2a]. Ekkor vízigényes cserje- és lágyszárú fajok is jelen vannak.

Természetesség: Többnyire másodlagos élőhelyek, természetességük megítélésében táji és vegetációs környezetük kaphat nagyobb szerepet. Természetességüket növeli, ha a cserjés betelepülő őshonos fákat is tartalmaz.

5-ös: Ilyen nincs.

4-es: Erdős tájak nagy kiterjedésű, cserjefajokban gazdag, többnyire szórta fákat is tartalmazó cserjései, amelyek rendszerint korábbi legelőkön, réteken ala-

kulnak ki, és a környező erdők fajai közül is tartalmaznak már (vagy még) néhányat.

4-es: Ott lehet még 4-es természetességet adni egy ilyen cserjésnek, ahol az erdőt helyettesíti – mivel a korábbi erdőnek már nyoma is alig van a területen, így fajainak utolsó őrzője lehet, valamint az erdők klímaki egyenlítő szerepét is részben pótolhatja, pl. erdőtlen területek galagonyás, kökényes elegendő cserjései.

3-as: Minden további galagonyás, kökényes, rózsás, borókás és egyéb száraz-félszáraz cserjés.

2-es: Olyan cserjések, ahol az adventív cserje vagy fajok előfordulnak (mintegy 5-50%-os arányig).

2-es: Olyan cserjések, ahol nagyobb mennyiségben (mintegy 25%-os arány felett) fordulnak elő adventív lágyszárú fajok.

Regenerációs potenciál: Könnyen regenerálódó, terjedőképes élőhelytípus. A regenerációs potenciált ebben az esetben a fajkészlet alig befolyásolja. A gyakran égetett területek galagonyás, borókás cserjéseinek regenerációs képessége inkább csak közepes. Szintén jelentősen lassíthatja a regenerációt a nagymértékű legeltetés is.

Könnyen terjedő élőhelytípus, sok és sokféle szárazgyeppel könnyen alakul át részben cserjésé. Terjedése (regenerációja más vegetációtípusban) közepesen gátolt az erősen legeltetett és/vagy gyakran égetett gyepekben. Zárt erdőkben és nagyobb csapadékmennyiség esetén nem vagy alig terjed (erős bolygatáskor, emberi hatáskor más élőhelytípus alakul ki, illetve regenerálódik). Viszonylag könnyen alakulhat ki felhagyott szántón is. Gyakran a felhagyott szántó egy részén a kialakuló szárazgyeppel egy időben vagy alig később megjelennek a cserjésedő foltok. Ilyenkor azonban többnyire van cserjés és szárazgyeppel is a közelben. Kisebbségi kialakulás esélye erősen legeltetett és/vagy gyakran égetett felhagyott szántó esetében, vagy ha az egykori szántók nagy, egybefüggő területet alkottak. Nagyobb átlagos csapadékmennyiségű területeken, erdővel legalább részben körülvett folt esetén már csak ritkán alakul ki.

Irodalom: Bartha & Gencsi 1991, Bartha & Rédei 1997, Bartha et al. 1995, Borhidi 2003, Borhidi & Kevey 1996, Borhidi & Sánta 1999, Csűrös 1973, 1981, Kevey 1998b, 2008a, Kovács 1997g, Molnár 2010, Mucina et al. 1993, Pop 1996, Seregélyes 1997f, Soó 1930, 1934b, 1946, 1951, Tüxen 1952

Böloni János, Seregélyes Tibor, Kun András, Horváth András, Molnár Zsolt, Szmorad Ferenc, Bauer Norbert, Molnár Csaba